

ИНТЕГРАТИВНА ЗАШТИТА У НАЦИОНАЛНОМ ПАРКУ „СУТЈЕСКА“

Апстракт

Наш најстарији Национални парк “Сутјеска” налази се на југоистоку Републике Српске, на граници између Босне и Херцеговине и Црне Горе. Народна Скупштина Босне и Херцеговине, 1962. године, доноси Закон о проглашењу подручја Сутјеске националним парком. Парк се простире на површини на око 17.250 ha. Ово подручје је проглашено националним парком у циљу заштите споменика жртвама битке на Сутјесци, прашуме Перућице и заштите осталих изузетних природних љепота и ријеткости. Интегративна заштита се остварује кроз преплитање заштите, очувања, развоја и коришћења природних и културно-историјских вриједности као услова за дуготрајан одрживи развој.

Кључне ријечи: национални парк, прашума Перућица, биодиверзитет и одрживи развој

Увод

Историјски значај битке на Сутјесци из 1943. године, као и заштита природних ријеткости, знаменитости и љепота овог подручја, били су предуслови да Народна скупштина Босне и Херцеговине 9. фебруара 1962. године донесе Закон о проглашењу подручја Сутјеске националним парком (Службени лист НР БиХ, 5/62).

¹ Др Слађана Петронић, биолог, Јелена Кадић, дипл. инж. пејзажне архитектуре и Драган Ковачевић, дипл. инж. шумарства раде у Републичком заводу за заштиту културно-историјског и природног наслеђа, а Раденка Срдновић, дипл. економиста у Националном парку „Сутјеска“

Национални парк „Сутјеска“ обухвата подручје Сутјеске са строгим природним резерватом Перућице (1.291 ha), дијелове планина Маглић (највиши врх Босне и Херцеговине, 2.386 м), Вољујак, Вучево и Зеленгора. Још давне 1952. године, због своје изузетне љепоте и богатства живог свијета, прашума Перућица је проглашена природним шумским резерватом. Уже подручје простире се на површини од 17.250 ha. Шире подручје које обухвата и ловиште „Зеленгора“ захвата површину од 70.952 ha.

Према критеријумима Међународне уније за заштиту природе (IUCN) 1997. године Национални парк „Сутјеска“ је сврстан у II категорију.

Национални парк „Сутјеска“ је члан федерације паркова (ЕУРОПАРК-а)

Просторним планом Републике Српске 1995–2015, Просторним планом посебног подручја, 1986. године и Планом газдовања Националним парком „Сутјеска“ 2003–2012. планирано је проширење границе Парка која би обухватила комплетно Вучево и укључила кањон ријеке Таре на граници са Црном Гором. Предвиђено је спајање Националног парка „Сутјеска“ са Националним парком Дурмитор као будућег прекограничног подручја.

Преглед најзначајнијих ресурса Парка

Најзначајнији ресурси Националног парка „Сутјеска“ јесу природне и културно-историјске вриједности као нераскидив спој историјских и природних споменика у служби одрживог развоја овога простора.

Проучавања овога простора трају око 100 година; изучавали су га многи домаћи и страни истраживачи. Истраживања су резултирала мноштвом чињеница записаних језиком науке. Истраживачи су указали на присуство изузетног биодиверзитета у флористичком, фаунистичком, вегетацијском и екосистемском погледу.

Национални парк „Сутјеска“ карактерише изузетна разноврсност и богатство географских, историјских и еколошких вриједности. Разноврсност се огледа у клими, израженим облицима рељефа, геоморфолошкој и хидролошкој различитости, разноврсности земљишта флоре, вегетације и фауне што је условило изузетну екосистемску разноврсност јединствену у Босни и Херцеговини.

Хидролошка разноврсност се огледа у присуству великог броја извора, ријека, водопада и језера. Лијеве притоке Дрине су ријеке Сутјеска, Бистрица и Бјелава, које са кањонима и клисурама представљају посебну природну вриједност и центар биодиверзитета. Водопад Скакавац, у прашуми Перућици, гради непоновљив природни амбијент. Изузетан феномен природне средине су глацијална језера Зеленгоре, тзв. „горске очи“ (Котланичко, Бијело, Бориловачко језеро, те језера у Горњим и Доњим Барама), смјештене на надморској висини од око 2.000 м. Трновачко језеро се налази на самој граници са Црном Гором.

Екосистемској разноврсности доприносе развијене појасне шуме клековине бора, тамне четинарске шуме, букове, храстове и храстово-грабове шуме и појасни екосистеми пукотина карбонатних стијена и сипара, као и екосистеми са црним бором. Диверзитет знатно повећава присуство секундарних екосистема који обухватају брдске, горске и субалпске ливаде. Наведене екосистеме карактерише изузетан флористички и фаунистички диверзитет са израженим присуством ендема балканског и динарског распрострањења, који обилују терцијарним и глацијалним реликтним врстама. Значајни стено-

ендеми овога подручја су: *Edraianthus sutjeske* Lakušić, *Daphne malyana* Blečić, *Carum velenovskiy* Rochlena, *Campanula latifolia* L. subsp. *perucicae* Lakušić и други. Значајан број врста се налази на Прелиминарној црвеној листи васкуларних биљака Босне и Херцеговине у категоријама ендемичних, ријетких и угрожених врста. Разноврсност фауне овога простора је у пуној сагласности са разноврсношћу флоре. Фауну одликује висок процент ендемичности присутне међу инсектима водених и приобалних екосистема. Међу животињама су такође присутне реликтне терцијарне и глацијалне врсте.

У Парку и ближој околини је констатовано више од стотину културно-историјских споменика. Меморијални значај простора Националног парка „Сутјеска“ је једна од темељних вриједности и основни мотив за проглашење овога подручја националним парком. У знак сјећања на НОБ и V непријатељску офанзиву подигнут је меморијални комплекс Битке на Сутјесци.

Поред споменика посвећеног НОБ-у, на овоме простору су присутни споменици културе старих цивилизација, као што су средњовјековни фортификациони објекти и средњовјековни надгробни споменици – стећци.

Свакако треба споменути етнографско наслеђе са окружењем, које постоји и одржава се на остацима пастирских насеља – катуна, који представљају један од најстаријих начина градње у планинским областима. У катунима је забиљежено покретно етнографско наслеђе (посуђе за кување, посуђе за млијeko и млијечне производе). Локалитет Лучке колибе је веома интересантна локација, с комбинацијом катуна и средњовјековних некропола, која даје могућност презентовања коришћења овог подручја у прошлости и садашњости.

План газдовања у Националном парку Сутјеска

Национални парк „Сутјеска“ је предузеће које према Закону о националним парковима управљање и газдовање врши уз досљедно провођење вишенамјенских планова газдовања и годишњих планова чувања и заштите шума. Надзор над примјеном Закона о националним парковима врше Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Министарство просвјете и културе и Министарство просторног уређења, грађевинарства и екологије.

Основни документ по којем послује Национални парк „Сутјеска“ јесте „План газдовања парком „Сутјеска“ за период 2003–2012“, чију је израду финансирала Свјетска банка у оквиру пројекта ПИУ – шумарства Босне и Херцеговине.

Оквир за управљање представљају циљеви наведени у Плану газдовања који се остварују кроз различите програме.

Према основном принципу заштите, у Националном парку „Сутјеска“ неопходно је сачувати природне и културне ресурсе, са посебним освртом на јединствену прашуму Перућицу, промовисати рекреацијске и туристичке могућности и разгранати економску основу парка на начин који ће бити у складу са циљевима очувања и заштите и допринијети локалном и регионалном друштвено–економском развоју. На основу тог принципа произилазе циљеви управљања Националним парком „Сутјеска“.

Посебно треба нагласити шумарство као циљ управљања. Шуме прекривају око 60% површине Парка. Шумарство је одувјек на специфичан начин било повезано са газдовањем у Националном парку „Сутјеска“. Његова улога увијек је била стварање прихода које је приоритетно у односу на очување и заштиту шума. Ово скоро традиционално схватање је неопходно промијенити и дати приоритет развоју туризма у стварању економске добити самог парка и локалног становништва које живи у Парку и ван њега. Према Плану газдовања утврђен је стратешки правац који подразумева интензивнији развој туризма а смањено коришћење шума (мања сјеча), односно смањен приход од шумарства, а повећан од туризма. Иако стратегија развоја националног парка даје приоритет туризму, шумарство представља значајан извор прихода, у износу од 50% до 90% потребних средстава. Тренутно Влада није у могућности да издвоји довољно средстава у буџету за јачање газдовања у националном парку, а постојеће владине агенције и невладине организације нису увезане и координисане, тако да не остварују своју улогу у заштити и унапређењу парка.

У оквиру НЕАП-а утврђена је стратегија шумарског сектора која је идентификовала потребе интердисциплинарног планирања у шумарству, које укључује интегративну заштиту биодиверзитета.

Циљеви управљања су наметнули потребу израде програма планирања управљања. Ти програми су сљедећи: Програм управљања природним ресурсима, Програм управљања историјско-културним наслеђем и Програм развоја туризма

Програм управљања природним ресурсима треба допринијети остварењу циљева очувања и заштите предјела, екосистема, посебно Перућице, ријетких и ендемичних биљних врста и заједница, важних животињских врста и дивљачи за лов и омогућавање развоја туризма, представљање и едукацију.

Очување и заштита предјела, културно-историјског наслеђа, етнографских карактеристика, омогућавање рекреације и стварање могућности за стицање прихода су циљеви управљања који се остварују кроз Програм управљања културно-историјским наслеђем.

Кроз Програм развоја туризма треба остварити неколико циљева који ће омогућити издвајање предјела за рекреацију и развој туризма, разгранати мрежу стицања прихода кроз корисне друштвено-економске активности између парка и околних заједница. Туризам у парку треба да допринесе очувању и развоју заштићеног подручја. Треба пажљиво одабрати врсте туризма у складу са потенцијалом овог подручја и организовати планински, транзитни, рафтинг, фото-сафари, научни и еко-туризам. Ове врсте туризма требају бити контролисане. Од традиционалних манифестација које окупљају љубитеље природе, издвајамо неке: успон на Маглић 28. јуна, поход на језера Зеленгоре и прославу дана Еуропарка. У наредном периоду треба размотрити могућности елитног или масовног туризма, одредити тип туристичких и угоститељских објеката и, у складу са туристичком потражњом домаћег и страног тржишта, понудити нове садржаје типа боравка на локалитету Доње Баре, Орловачко језеро, катун на Пријевору и слично.

Да би се остварило ефикасније газдовање, извршена је подјела овог подручја на зоне и предложено 6 зона. То су: зона високог утицаја или интензивног коришћења у којој ће се обављати економске и рекреационе активности, ограничена зона која обухвата пращуму Перућицу у којој су све активности строго контролисане и сведене на минимум; посебно заштићена зона се односи на биолошки или археолошки осјетљива подручја, зона разноврсног коришћења или мјешовита зона односи се на највећи дио парка у којем су ограничења подређена постојећим шумским и ловним основама, алпска зона има велику научну вриједност и подразумева низак степен посјета и зона рестаурације се успоставља ако постоји потреба за рестаурацију неких археолошких налаза.

Закључак

Национални парк „Сутјеска“ на нашим просторима има најдужу традицију заштите природних и културних вриједности. Због изузетног природног богатства и културно – историјског наслеђа ово добро заслужује посебан однос и бригу државе и сваког коме је стало до складног и одрживог развоја природе у систему интегративне заштите. Неизбјежан економски развој, с једне стране, и ограничена буџетска средства за финансирање заштите, с друге стране, доводе у колизију шумарство као дјелатност и заштиту природних вриједности. У недостатку адекватне законске регулативе и значајнијег финансирања из буџета остаје могућност самоодрживог коришћења шума уз примјену одговарајућих мјера заштите са тенденцијом смањења сјече и неопходног развоја туризма и услужних дјелатности уз остваривање прихода неопходних за самоодрживи развој Националног парка „Сутјеска“ .

ЛИТЕРАТУРА: Група аутора: Основне природне карактеристике, флора и вегетација Националног парка „Сутјеска“. Одјељење природних и математичких наука, књига 3, Сарајево 1969; Просторни план посебног подручја, 1986, Сарајево; Просторни план Републике Српске за период 1995–2015, Бања Лука; План газдовања Националним парком „Сутјеска“ 2003–2012, Тјентиште.